181 Dünya’da farklı Kuranlar mı var Yedi kıraat nedir

Özet: Sosyal medya üzerinden bana insanlar tarafından çokça sorulan bir soru ise birkaç tane farklı Kuran’ın olup olmadığı ve Kuran’ın nasıl korunduğudur. Soranlara diyorum ki gerçekte tek bir Kuran vardır, iddia sahiplerinin “farklı Kuran” dedikleri ise **yedi k**ı**raat**’**tir**. Kıraat ise okunuş demektir. Kuran indiği dönemde Arap yarımadasında farklı Arapça lehçeleri olup, değişik lehçelerde bazı sözcükler değişik ifade edilirdi. Bu yüzden Kuran’ın indiği Kureyş lehçesindeki bazı kelimeleri anlayamıyorlardı. Onların anlaması için Hz. Muhammed lehçelere göre meal çıkarmaya izin verdi. Yani **bu sonradan çıkan kıraatler sadece lehçelere göre yapılan meallerdir,** bizim elimizdeki Türkçe mealler farklı bir Kuran olmadığı gibi bu kıraatler de farklı bir Kuran değildir sadece “**Lehçe mealleridir**“. **Bu konu, tarihi bir konu oldu**ğ**u i**ç**in yaz**ı**da Hz. Muhammed’e atfedilen sözler ve tarihi kay**ı**tlar ile mesele a**ç**ı**klanacakt**ı**r.** İ**lim sab**ı**r ister, ilme talip olan sab**ı**rla okusun l**ü**tfen.**

Giriş**:** Hz. Muhammed devrinde başlayan bu kıraat (okuma) farklılıkları insanların Kuran’ı **kendi lehçelerine göre** okumasından kaynaklanıyordu.[1] Fakat bu kıraat farklılıkları kelimelerdeki harf farklılıklarıdır, ve Kuran’daki kelimelerin tamamı için geçerli değildir, **kelimelerin binde birinde olan bir veya birkaç harfin farkl**ı** okunmas**ı**d**ı**r**. Mesela Fatiha suresinde sadece bir kelimede değişik okunuş vardır. Yani “Malik” kelimesini “Melik” şeklinde okuyanlar olmuştur ki ikisi de aynı anlama gelir.[2] Başka örnek; Hicazlılar’ın (ta’lemu), (nesteinü), (tesveddü) şeklinde telaffuz ettikleri kelimeler, teltele adı verilen lehçede (ti’lemu), (nisteinü), (tisveddü) şeklinde telaffuz edilmekteydi. Yine Kureyş’in (ketebe), (ufiye) şeklinde telaffuz ettiği fiilleri Temim kabilesi (ketbe), (ufye) şeklinde seslendirmekteydi. [3] Bu okunuşlar da cümlenin anlamını tepetakla etmiyor. Bu konu geniş bir konu olup detaylarına [3] numaralı kaynaktan ulaşabilirsiniz.

Kur’an ayetleri, Hz. Peygamber döneminde derilere, taşlara, kürek kemiklerine vb. şeyler üzerine yazılmak suretiyle nüzul sürecinde kayda geçiriliyordu. Bu şekilde Kur’an’ın tamamının Hz. Peygamber zamanında satır satır yazıldığı bilinmektedir [4]. Yine Hz. Peygamber inen her ayetin hangi surede kaçıncı sırada olduğunu kâtiplerine söylüyor ve o sırayla da ezberlettiriyordu. Bazen insanların bir kısmına bir sureyi, başkalarına da farklı farklı sureleri ezberletiyordu. Bunlardan hariç ilim öğrenmekle görevli gençler vardı ki bunlara ashabı suffe denirdi ve bunlar Kuran’ın tamamını ezberliyorlardı.[5] Hz. Muhammed Kuran’ın korunması için çok titiz davranıyordu, kendisinden Kuran’dan başka bir şey yazılmasını bu yüzden yasaklamıştı. Kuran’ı her Ramazan’da bir kere baştan aşağıya sahabeleriyle tekrar ederdi, vefat edeceği sene iki defa tekrar ettirmişti. Kuran’ın tamamını ayetler halinde kendi evinde de muhafaza ediyordu,[6] fakat vefatına kadar vahiy devam ettiği için Kuran’ı tek parça bir Mushaf halinde ciltlememişti. Vefatında bu yazılı arşivi sahabelerine bırakmıştır.[7]

İlgili Makaleler

- 105# Kuran sureleri neden iniş sırasına göre dizilmedi? 25 Ocak 2019

Sahabeden bazıları Kur'an'ın tamamını Hz. Peygamber daha hayatta iken kendine de yazmış, diğer bir bölümü ise onun vefatından sonra tamamlamış ve böylece bu sahabîler özel Mushaflara sahip olmuşlardı.[8, 9] Hz. Muhammed'in vefatından hemen sonra Hz. Ebubekir zamanında yani tüm sahabeler henüz hayatta iken Kuran toplanarak tek bir cilt haline getirilir.[2]

Hz. Osman, Ermenistan seferi sırasında askerler arasında karışıklığa yol açan değişik kıraatler arasındaki farklılıkların giderek büyüyeceğinden endişelendi. Daha önce Hz. Ebubekir'in ciltlettirdiği Mushaf Hz. Ömer'e ve ondan da kızı Hz. Hafsa'ya geçmişti. Hz. Osman bunu Hafsa'dan geri iade etmek koşulu ile aldı ve bundan birkaç nüsha çoğalttılar ve sonra asıl mushafı Hz. Hafsa'ya iade ettiler. [6]. Tekrar bir karışıklığa meydan vermemesi için başka kişilerdeki mushaf'ları toplattırıp imha etti. Hz. Ali'ye dert yakınanlar olduysa da Hz. Ali "ben halife olsaydım ben de aynısını yapardım cevabını vermiştir" [10]. Mushaflardan üç adet başkentlere (Küfe, Basra, Şam) göndererek orada da insanların Kuran konusunda karışıklığa düşmemesini sağlamıştır. Bir adet ise Medine'de kalmıştır. Ebu Davud ve İbn Kesir gibi birçok kaynağa göre ise dört değil yedi adet Mushaf hazırlatmıştır.[11] Böylece sahabenin konsensüsü ile hazırlanan Hz. Ebubekir'in mushafını muhafaza ettiler.[6]

Hz. Osman'dan sonra henüz hicri ilk asırda insanlar sahabelerden gelen farklı kıraatleri Mushaflarda yeniden yazarak koruma altına almak istediler.[5] Böylece Hz. Muhammed zamanında okunan farklı kıraatleri muhafaza ettiler. Sahabe döneminde 25 kadar olduğu rivayet edilen kıraatler hicri IV. Asırda İbn Mücahid tarafından meşru 7 kıraat olduğu açıklanmış ve kabul görmüştür. Daha sonra Ebû Bekr Neysâbûrî tarafından üç kıraat daha meşru olan kıraatler arasına eklendi. Fakat tekrar edelim bu Mushaflar dört incil gibi birbirlerinden farklı ayetlere sahip değil. Hepsi aynı ayetleri taşır fakat kelimelerin binde birinde harf farklılıkları vardır.

Hz. Ömer, Kuran'ı kendi lehçesine göre okuyan bir kişiye hiddetlenmiş fakat peygamberimiz O'na "Ey Ömer! Rahmet ayetini azap, azap ayetini rahmet kılmadıkça Kur'an'ın bu (okuyuşlarının) hepsi doğrudur"[12] diyerek bu okuyuşlara cevaz verdiği çok sayıda kaynakta değişik şekilleriyle olarak nakledilir.[13] Sahabeler de farklı yörelerden olduğundan kelimeleri ister istemez farklı şekilde telaffuz edebiliyorlardı. Buhari ve Müslim'de geçen bir beyanda "Peygamber bana, Ey Ubey! Cebrail bana bir harf oku diye gönderildi. Ben ona ümmetime hafiflet diye müracaatta bulundum. O da bana ikincide onu iki harf üzere oku diye cevap verdi. Ben de tekrar ümmetime hafiflet diye müracaatta bulundum. Üçüncü de bana onu yedi harf üzere okuyabilirsin, dedi."[14] Peygambere ithaf edilen bu sözler eğer doğruysa peygamberin **kendi ümmetinin Kuran harflerini kar**ış**t**ı**rmaktan dolay**ı** mesul olacaklar**ı** korkusu ile** Kuran'ın farklı harfler kullanılarak ta vahyedilmesini istemiş ve O'na yedi harf cevazı verilmiş olabilir.

"-Ey Cibril! Ben ümmi bir kavme gönderildim, bunların arasında yaşlı kadınlar, yaşlı erkekler, erkek ve kız çocukları, hiç kitap okumayan adamlar vardır- diyen Hz Peygamber'e Cebrail: -Kur'an muhakkak Yedi Harf üzere nazil olmuştur-" şeklindeki ifadeden ise Kur'an'ın okunmasında ve anlaşılmasında kolaylık prensibinin ve harf farklılıklarıyla oluşan kıraat versiyonlarının caiz olduğunu ve Kuran'ın değiştirilmiş olarak sayılamayacağının ifade edildiğini görüyoruz. Yedi harfin ne demek olduğu konusunda farklı görüşler vardır fakat kelimelerin harflerinin farklı okunuşlarına verilen bir cevaz olduğu açıktır. Fakat İslam âlimleri bu okunuşun rastgele olamayacağını ve sahabeden gelmesi gerektiğini, Hz. Osman'ın yazdırdığı mushafın ana kelimelerinden ayrılmamanın gerektiğini, Arapça gramerine uyması ve ayetin anlamını tepetakla etmemesi gerektiğinde hemfikirdir.[15]

Altundağ, peygamberin farklı kabilelerin farklı lehçelerde okumasına izin vermesinin sebebi olarak, İslam'ın yayılış aşamasında kabilelere zorluk çıkarmamak olduğunu bildirir.[3] Çünkü ağızlarının dönmediği bir lehçede okumalarını istemek insanların Kuran'a mesafeli durmalarını sağlayacaktı. Bu açıdan Peygamber, insanların Allah'ın ne demek istediğini anlamalarını daha değerli görmüştür. Yani manaya önem vermiştir. İnsanlara kolaylık olması açısından Kuran'ın kendi lehçelerine göre okunmasına müsaade etti. Muhammed Hamidullah bu iznin gerekçesini şöyle izah etmiştir: "Diller her zaman kendi içlerinde lehçe ve ağız farklılıklarına sahip olmuşlardır. Aynı dili konuşan ülkelerde, bir bölgenin ahâlisi diğer bir bölgeye mensup olanların dilini tamamen anlayamamaktadır. Muhammed (a.s.), dini kolay kılmak ve onu en mütevazı insanların bile yaşayabileceği bir vasatta tutmak için çeşitli çarelere başvurmuştu. İşte bunun bir tatbikatı olarak, o [Hz. Peygamber], Kur'an-ı Kerim'in metni için bile lehçe ve ağız farklılıklarına müsamaha gösteriyordu. Zira mühim olan kelime değil, mânâ idi. Bu demektir ki okuyuş tarzı değil, önemli olan, Kur'an hükümlerinin tatbiki ve hazmedilmesiydi.[16] İbn Kuteybe'de (ö. 276/889) şunu belirtir: "Eğer bütün bu kabilelere, hayatları boyunca konuşup anlaştıkları dillerini-lehçelerini terk etmeleri emredilseydi, kuşkusuz bu onlar için çok büyük bir zorluk olacak ve bu zorluk oldukça uzun bir zaman zarfında aşılacaktı. İşte bu yüzden, engin rahmet ve lütuf sahibi olan Allah onlara dil konusunda tolerans gösterdi ve vahyettiği dinî mesajı Hz. Peygamber'in diliyle gönderme kolaylığı sağladığı gibi kıraat konusunda da onlara tasarrufta bulunma hakkı tanımayı diledi."[17]

Bugün bilinen 10 değişik kıraat (okuyuş şekli) vardır. Fakat bunlardan Dünya genelinde yaygın olanı **Hafs k**ı**raat**ı**d**ı**r**. Birde özellikle Afrika ülkelerinde çok sınırlı yerlerde muhafaza edilen Verş kıraati vardır. Yemen'de bulunan San'a Kuran'ında da elimizdeki Kuran ile az sayıda farklı harfler çıkması da bu kıraat farklılığından dolayıdır. Çünkü o Mushaf, Yemen lehçesine göre az miktardaki harf farklılıkları ile yazılmıştı. Fakat bu farklılıklar anlamı tepetakla eden cinsten değil, anlamı koruyan farklılıklardır.

Kıraat farklılıklarının caiz olması aslında **meal farkl**ı**l**ı**klar**ı**na** cevaz verilmesine benzer bir uygulama olarak algılanmıştır. Yani nasıl ki bugün açıp herhangi farklı mealleri okuyan insanlar Allah'ın emirlerini anlayabiliyorlar ise ve anlamı bozmamak kaydı ile hepsi de Kuran olarak kabul ediliyor ise, Hz. Peygamber'in anlam eksenli Kur'an'a izin vermesi de benzer bir durum olarak anlaşılmıştır. Örneğin Sahabeden İbn Mes'ud (r.a.), "taâmu'l esîm" diyemeyen birisine "taâmu'l fâcir" şeklinde okumasını, anlamı değiştirmeyeceğini söylemiştir. [18] Fakat dikkat edilirse Hz. **Peygamber devrindeki bu uygulama k**ı**raate y**ö**nelikti**, yani **bu k**ı**raatin kitabete ç**evrilip yaz**ı**l**ı **ve kal**ı**c**ı** hale gelmesini istedi**ğ**ine dair bir kay**ı**t yok**. Olması pek mümkün değil de. Suat Yıldırım şunları söyler: "Yedi harf'in hikmeti, Kur'an okumayı kolaylaştırmaktır. Kur'an'ın ilk muhatapları kabileler halinde dağılmış olduklarından aralarında telaffuz farkları vardı. Bu özür sebebiyle onlara bu ruhsat verildi. Yedi rakamından gaye, sayının hakikati değil çokluktur. Keza Arap lehçesi de olması şart değildir. Hintli, Türk, Alman Kur'an'ı bazı fonetik hususiyetleriyle okurlarsa elden gelen gayreti sarfettiklerinden yanlış okuduklarını iddia etmek doğru değildir." İsmail Hakkı İzmirli, Ashabı Kiramın, Kureyş lügatına muhalif olan yerlerdeki kabilelere Kuran'ın kelimelerini o kabilenin kendi lügatlarıyla öğrettiklerini yani bir nevi anlamaları için tercüme ettiklerini belirtir.[19] Hz. Osman'ın yazdırdığı İmam Mushaf ana Kuran'dır, diğerleri ise Kuran'ın anlaşılması için izin verilen farklı meallerine ait versiyonlardır. Fakat bu meallendirme farklı diller arasında olmayıp aynı dilin değişik lehçeleri arasında olduğu için farklılık sadece bazı bazı harf ve kelimelerdedir. Türkçe'ye meallendirilmesi gibi bütün kelimeleri değişik değildir. **Farkl**ı** k**ı**raatler, ilk meal çal**ış**malar**ı** olup, Kuran'**ı**n evrenselli**ğ**i ile alakal**ı** bir konudur.**[20]

Hz. Osman'ın ilk yazdırdığı imam Mushafların yeri şu an için kesin olarak bilinemiyor. Fakat Osmanlı İmparatorluğunun son dönemine kadar bütün yüzyıllarda o Mushaflarla ilgili bilgiler farklı kişiler tarafından kaydedilmiştir. Detaylı bilgiye "HZ. OSMAN DÖNEMİNDE İSTİNSAH EDİLEN MUSHAFLARIN AKİBETİ" isimli makaleden bakabilirsiniz.[4] İmam Mushaflar İslam'ın önemli merkezlerinde olduğu için bu orijinal Mushaflar yaygınlaşmış ve genel kabul görmüştür. Hz. Osman'ın ana Mushafları ulemanın elinde iken Hz. Osman'ın mushafı değil de başka kıraatlerin yaygınlaşması hayatın olağan akışına aykırı olurdu.

Sonuç olarak;

1. Okiç'in de belirttiği gibi bu izin, İslam'ın tebliğ sahasının evrensel boyuta ulaştığı ve muhtelif Arap kabilelerinin İslam'a girmesi ve bu insanların henüz Kureyş lehçesine göre Kur'an okuyamamaları sebebiyle kendi lehçelerine göre Kur'an'ı okumaya başlamaları sonucunda Hz. Peygamber'in vahye dayanarak farklı lehçelerde okumaya müsadesi ile gerçekleşmiştir.[21] Peygamber farklı lehçelere meallendirmeye ve

böylece farklı kıraatlere izin vererek Kuran'ın manasının korunması ve yaygınlaştırılması gerektiğini göstermiştir. Fakat bu kıraatlerin kitabete dökülmesinin yanlış bir uygulama olduğunu ve farklı kıraatlere ait Mushaflar olmaması gerektiğini düşünüyoruz. Veya diğer dillere çevrilirken yapılan meallerdeki gibi farklı bir kıraate ait mushafın Kureyş elhçesinde değil de başka bir lehçeye göre meallendirilmesi olduğunun belirtilip Hz. Osman'ın İmam Mushafının aynısı olmadığının da açıklanması gerekirdi.

Yine de kıraatler arasında ayet fazlalığı veya eksiği yoktur, çok az miktarda harf yazılış farklılıkları veya aynı anlama gelen kelime farklılıkları vardır. Bu da belirttiğimiz gibi farklı Arapça kabileler için yapılan meallendirmelerdir. Elimizdeki Türkçe meallerin farklı birer Kuran olduğunu düşünmediğimiz gibi bu farklı lehçelere göre yazılmış Mushafların da farklı bir Kuran olduğunu düşünemeyiz.

Dünya'nın en eski mushaf nüshası olarak bilinen ve Hz. Osman zamanında yazıldığı kesinleşen Birmingham mushafının İngiliz akademisyenler tarafından elimizdeki ile aynı olduğunun açıklanması ve Dr. Altıkulaç'ın en eski Mushaflardan olan Topkapı, Taşkent ve Kahire mushaflarını inceleyip elimizdeki ile aynı olduğunu göstermesi elimizdeki Hafs kıraati olarak adlandırılan mushafın Hz. Muhammed'e inen Kuran olduğuna dair hiçbir şüphe bırakmamıştır.[22-24] Elimizdeki Kuran'ın Hz. Osman'ın Kuran'ından farklı kıraatler taşıdığını gösterecek bir bulgu yok. Fakat farzedelim ki birgün Hz. Osman'ın mushaflarından birine göre elimizdeki Kuran'ın farklı kıraatler ihtiva ettiğini bile öğrensek, şu ana kadar yazdıklarımızdan anlaşıldığına göre bu durum Kuran anlayışımıza zarar vermeyecektir. Ek olarak; insanlar gelecekte farklı kıraatler ile yeni Mushaf yazsalar veya farklı dillerde yeni mealler yapsalar bile şu an elimizde bulunan Kuran hâlâ elimizde ise **Kuran muhafaza ediliyor demektir**.

Soru: Peki elimizdeki Kuran'ın Hz. Osman mushafından az miktarda farklı kıraatler ihtiva ettiği birgün anlaşılırsa bu durum Kuran'daki mucizelere zarar vermez mi?

Cevap: Hz. Osman'ın Kuran'ından farklı kıraatler çıkarsa derken farzedelimki diyerek konuştum. Çünkü böyle bir bilgimiz yok. Belirttiğim gibi Birmingham, Topkapı, Kahire Mushafları gibi Mushafllar elimizdeki Kuran ile aynıdır.

Dediğiniz türde bir şey olsaydı da mucizelere zarar vermezdi çünkü kıraat farklılıkları binde bir kelimededir. Bunlar da anlamı muhafaza eden kelimelerdir. Diğer bir kanıt ta elimizdeki Kuran orjinal olmasaydı içinde mucizlerden daha çok çelişki olması lazımdı. Çünkü mucize tesadüfen oluşmaz ama tesadüfler hep çelişki doğurur. Fakat yazılarımda gösterdim ki Kuran da hiç çelişki yoktur, her yanı mucizelerle doludur.

(Günümüz şekilci ve her zorluğu çıkarmak isteyen bazı Müslümanlar da keşke Peygamberi böyle anlayabilselerdi. İnsanlar o kadar şekilciliğe girmiş ki, meal üzerinden Kuran'ı anlayanlara neredeyse dinden çıktı gözüyle bakacak olanlar var. Medrese eğitimi almamış olanlar ayetleri anlamaya çalışsa "haddini bil sen kimsin ki Allah'ın ayetlerini anlayacaksın, Allah'ın ayetlerini siz anlayamasınız, ruhbanlarımıza uyacaksınız" diyecek kadar Allah'ın ve

Peygamber'in sünnetine aykırı hareket ediyorlar. Kuran'ı herkes anlar, Müslüman bilim insanları ise ruhbanlardan daha iyi anlar.)

Yazı**n**ı**n ö**zeti:** Kuran'ın farklı kıraatleri, Lehçelere göre meallerdir. Hepsi Kuran'dır. Nasıl ki elimizdeki farklı Türkçe meallerin hepsi de Kuran olduğu gibi, bu farklı kıraatlerin hepsi de Kuran'dır. Farklı kıraatler farklı lehçelerin telaffuzlarına uyarlanmış lehçeler arası Kuran mealleridir. Yani farklı bölgeler Kuran'ı anlayabilsin diye bazı kelimelerin onların dillerine çevrilmesine farklı kıraatler diyoruz.

Peygamberin kendisi farklı lehçelerde aktardığı için ve aktarılmasına da müsade ettiği için anlıyoruz ki, bu lehçelere göre farklı kelimeler yazılması Kuran'ı değiştirmez, bozmaz, ana mesajı hep aynıdır, vereceği fayda değişmez. Bu yüzden hepsi de gerçektir ve şive farklılıklarını yansıtan ve peygamberden bize kalan tek Kuran'dır. Kısaca hangisi gerçek Kuran diye bir soru saçma olur, çünkü hepsi de aynı Kuran'ın şive farklarıyla yazılmış şeklidir (az sayıda kelimede) ve Peygamberden onaylı ve izinlidir. Aslolan Kuran'ın ne demek istediğidir, verdiği mesajdır, yoksa kelimeyi o kavmin şivesinden mi bu kavmin şivesinden mi okuduğunuz değildir.

KAYNAKLAR

1. *Goldziher, 1., Mezfıhibu't-Tefsiri'ı-**Islami, Mektebetu'l-Hanci, Kahire 1955, ss. 8-9; Güneş**, Arif, Kur'an-ı Kerim'in Okunmasında Harf-Kıraat- Yazı Kavramı ve İlişkileri (basılmamış doktora tezi), Ankara 1992, s. 193; Albayrak, Halis, Tefsir Usiilü, s. 3i.*
2. ÖĞMÜŞ, H., *Kur'an'ın Sıhhati Bağlamında Kıraat Farklılıkların Değerlendirilmesi.* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010(39).
3. Altundağ, M., *Sahih kıraatlerin Arap lehçeleriyle iliş__kisi ü__zerine.* M.Ü. İlahiyat dergisi, 2001. **20**: p. 23-48.
4. *Şen, Z. (2014). HZ. OSMAN DÖNEMİNDE İSTİNSAH EDİLEN MUSHAFLARIN AKİBETİ__. OMUIFD: Ondokuz Mayis University Review of the Faculty of Divinity, (36).*
5. *Râfiî, İ'câzü'l-Kur'ân, s. 39.*
6. ALEMDAR, Y., *KIRAATLERiN OLUŞUMU BAGLAMINDA KUR'AN'IN CEM'i KONUSUNA YENi (DEN) BiR BAKIŞ__.* Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. **7**(2): p. 219-248.
7. *BUHARI, Sah1h, Vl/129, 66. k./16. b., hd. no: 5019.*
8. TÜRCAN, S., *FERRÂ'NIN KIRAATLERE YAKLAŞIM TARZI.* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010. **29**: p. 269.
9. *BUHARi: Sahih, IV/276, 63. k./17. b., hd. no: 3810; ay. e., Vl/125, 66. k./8. b., hd. no: 5003-5004.*
10. *ibnü'l-ESiR, Tarih, 111/112; ZERKEŞi, Burhan, 1/33.*
11. *1bn Ebu Dâvûd, Kitâbü'l-Mesâhif, s. 43; Dânî, Ebu Amr Osman b. Saîd, el-Mukni' fî resmi mesâhifi'l-emsâr (n-r. Muhammed Sâdik Kamhâvî), Kahire, ts., s. 19; Ebu 2âme el-Makdisî, Abdurrahman b. 1smail, elMürGidü'l-vecîz (n-r. Tayyar Alt kulaç), Beyrut 1975, s. 73; 1bn Kesîr, Ebü'l-Fidâ 1smail, Fezâilü'l-Kur'ân, Beyrut 1407/1987, s. 38;*

Süyûtî, Celâleddin Abdurrahman, el-tkân fî ulûmi'l-Kur'ân (n-r. Muhammed Ebü'lFadl 1brahim), Kahire 1405/1985, I, 172.

12. *Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, V, 30; Taberi, Camiu'l Beyan, I, 27.*
13. Öztürk, Y.D.D.M., *Kur'an Kıraatlerinin Tarihsel Serencamına Genel Bir Bakış*. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 2003. **3**(1): p. 201.
14. *Buhari, Feddailu'l Kur'an, 5; Müslim, Salatu'l Müsafirin, 272; Müslim, Salatü'l Müsafirin, 273; İbn Hanbel, Mü__sned, V, 127,129.*
15. Akkuş, M., *Kur'ân'ın anlaşılmasında kırâat farklılıklarının rolü: et-Tahrîr ve't-Tenvî__r" örneği*. 2014, R.T.F Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Temel İslam/Doktora tezi.
16. *Muhammed Hamidullah, Kur'ân-__ı Kerim Tarihi, çev. Salih Tuğ, İ__stanbul 1993, s. 88.*
17. *Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, Te'vîlü Müşkili'l-Kur'ân, nş__r. Seyyid Ahmed Sakr, Kahire 1973, s. 39-40.*
18. *Zerkeşi, el-Burhan, I,222; Suyuti, el-Itkan, I, 63; İ__smail Hakkı İzmirli, Tarih-i Kur'__an, s.17.*
19. *İ__smail Hakkı İzmirli, Tarih-i Kur'an, s. 17; Ayrıca bkz. el Kurtubi, el-Camiu li Ahkami'l Kur'an, I, 42; Suyuti, el-Itkan, I, 63.*
20. *M. Ali es-Sabuni, et-Tıbyan, s. 219.*
21. *M. Tayyib Okiç, Tefsir ve Hadis Usulünün Baz__ı Meseleleri, Nun, Yay., İ__st. 1995, s. 67.*
22. Altıkulaç, T. and E. İhsanoğlu, *Hz. Osman'a izâfe edilen mushaf-__ı ş__erif: Topkapı Sarayı Müzesi Nüshası*. 2007: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA.
23. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kurani-kerimin-degismedigi-ispatlandi-15553603__.
24. Altınkulaç, T., *Hz. Ali ve İlk Mushaf Nüshaları*. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012(21): p. 5-26.